

Eleştirel Medya Çalışmalarından Sağlık İletişimine Güncel İletişim Araştırmaları

Editör

Banu KÜÇÜKSARACI

BİDGE Yayınları

Eleştirel Medya Çalışmalarından Sağlık İletişimine Güncel İletişim
Araştırmaları

Editör: Doç. Dr. Banu Küçüksaraç

ISBN: 978-625-372-540-2

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 25.12.2024

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için
yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni
olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İçindekiler

Çerçeveyi Değiştirmek: Medyada Obezite Temsillerine Eleştirel Bir Bakış.....	5
Deniz SEZGİN	5
TRT Yapımı Uzaylı Zekiye Dizisine Ait Alt Metinlerin Eleştirel Kuram Üzerinden İncelenmesi.....	19
Gizem ŞİMŞEK KAYA	19
Sağlık Kurumları Dışında Hasta ve Çalışanların Anlamlı İletişimi	39
Kenan ATEŞGÖZ	39
Pandemi Sürecinde İş Yaşamı ve Uzaktan Çalışma Uygulamaları.....	63
Selin BİTİRİM OKMEYDAN	63
Popüler Kültür Ürünü Olarak Ekşi Sözlük’ün Popüler Kültür İle İmtihanı Ya Da Sanallıkta İde Aramak.....	85
Mevlüt ALTINTOP	85
Pazarlama İletişiminde Sanal Influencerların Tüketiciler Üzerindeki Etkisine Yönelik Nitel Bir Araştırma.....	175
Banu KÜÇÜKSARACI	175
Sena KOÇAL	175
Yapay Zekanın İletişim Alanında (Gazetecilik, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık) Kullanımı.....	216
Erhan YILDIRIM	216
Astrolojinin Toplumsal Katmanlardaki Yansımaları	251
Gülenay PINARBAŞI	251
Merkeziyetsiz Medyanın Sınırlılıkları ve Potansiyelleri: Merkeziyetsiz Medyaya Bourdieücü Bir Yaklaşım	280
Murat ÖZDEMİR	280

Yeni Medya Ortamında Filtre Balonu, Yankı Odaları.....	311
Mustafa GÖKMEN	311
Yapay Zekâya Yönelik Tutumlar: Yeniliklerin Yayılımı Kuramı Çerçevesinde Bir YouTube Videosundaki Kullanıcı Yorumlarının Çözümlemesi.....	349
Semih MUMCULAR	349
Emel DİKBAŞ TORUN.....	349
Farklı Perspektifler Ekseninde ‘Reklam Tüketim Ve Marka.....	374
Yeliz YAPICIOĞLU AYAZ.....	374
Afet Dönemlerinde Medya ve İletişim: Afet Haberciliği	398
Kenan ATEŞGÖZ	398
Verinin Gücü: 21. Yüzyılın Güvenlik Yaklaşımı Olarak Açık Kaynak İstihbaratı (Osint).....	423
Zafer AYAZ	423
İletişim, Çevre ve Medya: Etkileşimler ve Etkiler.....	463
Ali ÖZTÜRK.....	463

BÖLÜM II

TRT Yapımı Uzaylı Zekiye Dizisine Ait Alt Metinlerin Eleştirel Kuram Üzerinden İncelenmesi

Gizem ŞİMŞEK KAYA¹

Giriş

Türkiye’de televizyon yayıncılığı bir kamu kuruluşu olan TRT ile başlamıştır. İlk televizyon yayını 1952 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Televizyon Yayınları ile başlamıştır. Bu yayınlarda haber, müzik, eğlence gibi birçok programa yer veren bu yayınlar ile izleyici, ilk defa televizyon olgusu ile tanışmıştır (Aziz, 1999, s. 17). Türkiye’de televizyon yayıncılığı ilk olarak devlet kontrolünde başlamış ve 1964 yılında Türkiye Radyo Televizyon Kurumu yani TRT kurulmuştur. TRT, uzun yıllar boyunca Türkiye’deki tek televizyon kanalı olarak yayın yapmıştır (Cankaya, 2003). Devlet

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, gizsimsek@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7514-9828

kurumu olan TRT, yayın hayatına başladığında programları arasında hemen hemen hiç dizi bulunmamaktaydı. İlk televizyon dizileri TRT'nin yurtdışından satın aldığı yabancı yapımlar olmuştur. Bu yapımların ilgi görmesi üzerine diğer ülke televizyonlarının da yaptığı gibi kendi bünyesinde dizi ve filmler üretmeye başlamıştır. İlk yerli televizyon dizisi bir sitcom niteliği taşıyan ve 1974 yılında yayımlanmaya başlayan Kaynanalar dizisidir. Bunu, 1975 yılında yayına giren ve 6 bölüm halinde yayımlanan, Türk Edebiyatının önemli eserlerinden Halid Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu adlı romanından Halit Refiğ'nin yönetmenliğinde çekilen aynı adlı televizyon dizisi izlemiştir (Doğanay ve Aktaş, 2021). Aynı yıl Türkiye'nin önemli yönetmenlerinden Metin Erksan Beş Türk Hikayesi'ni, Lütfi Akad ise Ömer Seyfettin Hikayelerini TRT için dizi olarak çekmiş ve yönetmiştir. 1979 yılında ilk çocuk dizisi Harun yayın hayatına başlamıştır. 1980 yılında Denizin Kanı ve Annem Annem dizileri; 1981 yılında ise Zaman Mekan Makinesi adlı uzun ömürlü dizi yayın hayatına başlamıştır. Batı kaynaklı dizilere benzeyen kurguya sahip Parkta Sonbahar dizisi de bu dönemde yayına girmiştir. 1984 yılında Üç İstanbul, Küçük Ağa, Parmak Damgası, Bay Alkollü Takdimimdir, Kartallar Yüksek Uçar, Kanlı Nigar gibi diziler Türk Edebiyatı'ndan uyarlanarak yayına girmiştir. 1986 yılında Osman Seden'in Çalıkuşu dizisinin uyarlaması yayınlanmıştır. Aynı yıl Osmancık, Kuruluş, Yeniden Doğmak, Duvardaki Kan gibi diziler de yayına girmiştir. 1987 yılında Ateşten Günler, Yarın Artık Bugündür ve Uzaylı Zekiye dizileri yayına başlamıştır (Kale, 2019). Bu çalışmaya konu edilen Uzaylı Zekiye Türk yapımı ilk fantastik dizi olma özelliği taşımaktadır (Yerli Dizi, 2011).

Tek kanal dönemi olan bu yıllarda TRT'nin dizilerinin ağırlıklı olarak Türk Edebiyatı uyarlamalarından seçilmiş olması, izleyicilerin gelenek ve kültür bakımından da gelişmesine yardımcı olmuştur. Türk Edebiyatından uyarlanan diziler üzerine birçok çalışma yapıldığı ve yerli yapım ilk fantastik dizi örneği Uzaylı Zekiye daha önce incelenmemiş olduğu için bu çalışmada dizinin incelenmesi üzerinde durulmuştur. Bahsi geçen dizi sonrasında Sihirli Safiye (1994), Ruhsar (1998-2001), Bücür Cadı (1999), Sihirli Annem (2003-2005/2006/2011-2012/2021-2022), En İyi Arkadaşım (2003), Acemi Cadı (2006-2007), Selena (2006-2009) gibi çok sayıda fantastik Türk dizisi farklı kanallarda yayına başlamıştır.

Uzaylı Zekiye dizisinin her bölümünün o dönemde güncel olan güneşte yaşanan patlamalar, sahte para basımı, uyuşturucu satışları, genç kızların tuzağa düşürülmesi gibi konuları içermesi ve her bölüm için o bölüme özel Yeşilçam oyuncularının konuk olarak alınmış olması bu dizinin seçilmesinin başlıca nedenlerini oluşturmaktadır. Uzaylı Zekiye dizisinde izleyicilere didaktik tarzda öğütler verilmesi yerine komik durumlar üzerinden zihinlerinde yer edecek nasihatler verilmesi yöntemine başvurulmuştur.

Bu bağlamda bu çalışmada Uzaylı Zekiye dizisi bölüm konuları, karakterleri, misafir oyuncular, alt metinleri üzerinden eleştirel kuramdan faydalanılarak analiz edilecektir.

Yöntem

Bu çalışmada insanın tarihin öznesi ve yaratıcısı olduğu görüşünden hareket eden; insan etkinliklerinin mevcut nesnelleştirmesini insanın içsel kabiliyetleri ile karşılaştıran eleştirel

kuramdan yararlanılmaktadır. Frankfurt Okulu tarafından geliştirilmiş bir yöntem olan eleştirel kuram; çoklu disiplinler bakış açısıyla toplum ve kültür, ekonomi, siyaset ve felsefe arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır. Sinema ve dizilerin ideolojik bir yönlendirme ve bir kitle iletişim aracı olarak görevlerini göz önüne alarak; yapımların içsel yapısı ile ilgilenecek onları, görüntü, ekranda okunan bütün yazılı unsurlar, konuşmalar, müzik ve fon müziği ile ses efektleri gibi göstergelerin ideolojik işlevlerini açıklayabilmek amacıyla kullanılmaktadır. Bir filmde ya da dizide görülen her unsurun o yapımla özelinde ve toplumsal bilinçaltında bulunan ideolojik anlamları bulunmaktadır. Yönetmen ya da sanatçı; sesten fonda kullandığı nesnelere, seçtiği ana kahramandan olay örgüsüne değin izleyicilere bir başka deyişle alıcılara bir mesaj göndermektedir.

İlk fantastik yerli dizi olan Uzaylı Zekiye de yayınlandığı döneme ait olan güncel olaylar ve kültürden etkilenecek oluşturulmuştur. Bu çalışmada daha önce incelenmemiş olan bu yapımla ideolojik olarak toplumsal yapı, kültür ve gelenekler gibi unsurları nasıl ele aldığı analiz edilecektir.

Uzaylı Zekiye

Uzaylı Zekiye; proje tasarımı Seden Kızıltunç'un yaptığı, yönetmenliğini Oksal Pekmezoğlu'nun üstlendiği, müziklerini Cahit Berkay'ın yaptığı, fantastik ve komedi türündeki Türk televizyon dizisidir. 8 Ekim 1988 ile 17 Aralık 1988 tarihleri arasında TRT 1'de 10 bölüm halinde yayımlanmıştır. Seden Kızıltunç ile 2019 yılında yapılan bir röportajda dizinin 10. bölümde aniden final yapmasının nedeninin yapımla şirketinin ücretleri ödememiş olduğu açıklanmaktadır (Danişmend, 2019). Bahsi geçen dizi 90'lı yılların

en kült dizilerinden biri olmuştur. Zekiye karakterinin dizideki konumu, imajı ve karakter özellikleri diziyi izleyen seyirciye o denli etki etmiştir ki; zaman içerisinde Zekiye ismi alay konusu dahi olmuştur (Bezgin, 2019).

Dizinin oyuncu kadrosunda Seden Kızıltunç, Münir Özkul, Doğu Erkan, Üstün Asutay, Betül Arım, Yusuf Atala, Atacan Arseven, Erdoğan Sıcak, Mert Asutay, Tuncay Gürel, Mümtaz Alparslan, Sevim Çalışgır, Şebnem Ünalrı, Güngör Erbayık, Erdoğan Dikmen, Gül Gülgün, Suna Selen gibi isimler bulunmaktadır. Güneşte yaşanan patlamaların gazeteler tarafından haber yapıldığı dönemi yansıtan dizi, bu patlamalardan etkilenen hafif saf bir kızın beyninin tam kapasite ile çalışması ve çeşitli telepatik ve telekinetik olaylar gerçekleştirebilmesi üzerine kurulmuştur.

30'lu yaşlarında, oldukça unutkan, okumamış ve evlenmemiş bir kız olan Zekiye güneşten kaynaklanan mucizelerden birinin öznesi konumunu alır. Bir gün yolda yürürken güneşin ışınlarına maruz kalan Zekiye, telepatik güçler ile birlikte güçlü bir zekaya da sahip olmakta ve bu güçlerini bazen muzipçe çoğunlukla ise kötü insanların yakalanması için kullanmaktadır.

Uzaylı Zekiye Dizisinin Bölümleri

Herhangi bir isim konulmamış ilk bölümde Zekiye'nin doğaüstü güçlere sahip olmaya başlaması işlenmiştir. Bölümün misafir oyuncularını Yunus Bülbül ve Nilgün Saraylı'dan oluşmaktadır, ancak sonrasında bu oyuncular diğer bölümlerde de yer almaya devam edecektir. Akı kıt denilebilecek, 30 yaşlarında olmasına rağmen çocuk gibi konuşan ve davranan Zekiye, ailesi ve

sonraki bölümlerde de karşımıza çıkacak olan mahallede yaşayan diğer karakterler tanıtılmıştır. Zekiye'nin babasına mahalleli Seyit Baba demektedir. Annesi Asiye ev hanımıdır. Ailenin başka çocukları da vardır ancak Zekiye ilkokulu zor bitirmiş durumdadır. Annesi Asiye, Zekiye'de nazar olduğuna; evlenirse düzeleceğine inanmaktadır. Asiye mahalledeki komşusu Zehra Hanım'la Zekiye'yi hocaya götürmek istemektedir. Zehra Hanım aynı zamanda mahalledeki gazeteci Murat'ın da annesidir. Bu sırada Gazeteci Murat patronu tarafından çağırılmıştır. Patronu diğer gazetecilerden yurtdışı haberlerinde gündem olan güneş patlamaları ve dünyanın dört bir yanında yaşanan mucizelerle ilgili haber yapmalarını ister. Seyit Baba'nın kahvehanesine gençler gelirler. Seyit Baba'nın okumaya ve eğitime ne kadar değer verdiğini gösteren bu sahnede, kahvehanenin arkasına öğrenciler için kütüphane kurulmaktadır. Seyit Baba'nın kardeşi avukat Zihni ve karısı Nevin'in konuşmaları ile onları da tanıma fırsatı sağlanmaktadır. Zekiye bu sırada bahçede 10 yaşlarındaki çocuklarla top oynamaktadır. Komşuları Şadiye Hanım ondan bakkala gidip bir tane ekmek almasını ister. Zekiye bakkala doğru giderken birden güneşten etkilenir. Daha sonraki bölümlerde genellikle kahvehanede karşımıza çıkacak olan Hamdi Bey karşıdan gelmektedir. Hamdi Bey Zekiye'nin yanına gelerek gök yüzüne bakar sonrasında "Keşke beni bir füzeye koysalar uçsam havalara" demesiyle birlikte Hamdi Bey uçmaya başlar. Böylelikle Zekiye'nin ilk doğaüstü gücü görünür. Ardından Zekiye bakkala gider ve ekmeği alır. Bu sırada bakkaldakilerle konuşması sırasında bilemeyeceği bilgileri bildiğini, sorulara akıllıca cevap verdiğine tanık oluruz. Bu sahnenin devamında avukat Zihni ile eşi, Zekiye'lerin evine gelmiştir.

Zihni'nin eři daha nce geldiklerinde ğullarının kırık oyuncağını onlarda unuttuklarını yler. Zekiye oyuncağı bulur ve gleri ile tamir ederek amcası ve eřiine getirir. Gazeteci Murat da kahvehaneye gelmiřtir. Kahvehanede gneř patlaması ve oluřabilecek mucizelerden konuřmaktadırlar. Zekiye, annesi Asiye, komřuları řadiye ve Zehra ile alıřveriře ıkarlar. Zekiye'nin gleri aktifleřir. Bu sırada diđerlerini kaybeder. Glerini kullanarak onları bulur, taksiciye parayı yine glerini kullanarak verir ve blm biter.

Yanlıř Grc adlı ikinci blmde Zekiye'ye grc gelmesi konu edilmiřtir. Blmn misafir oyuncularını Suzan Avcı, Tun Parscan, Devrim Parscan ve Kemal İskender'den oluřmaktadır. Zekiye yolda giderken bir ara ona arpar ancak dođast gleri gelmiř olan Zekiye'ye bir řey olmaz hatta arabanın kırılan farını dahi gleriyle tamir eder. Zekiye'ye arpan aracı kullanan fabrikatr bir ailenin zengin ğludur, eve gelir gelmez annesine Zekiye'yi istemeye gitmelerini yler. Zekiye'nin evini bulmak iin mahalleye gittiğinde řadiye'nin kızı Lamia adamını grr. Lamia adamın fabrikasında alıřmaktadır. Kendisini istemeye geldiklerini sanır. Zengin adamın annesi ile babası Zekiye'yi istemeye gelirler. Bu sırada řadiye onları grr ve yanıř eve gittiklerini sanarak grcleri kendi evine getirmek ister. Bu sırada amcasında olan Zekiye eve dnmek istemiřtir. Amcası Zihni ile Zekiye'de eve gelirler. Zekiye dođast glerini kullanarak herkesi řadiye'lerin evine gnderir ve blm biter.

Ava Giden Avlanır adını tařıyan nc blmde, mahalledeki komřuları Zehra'nın ynlendirmeleriyle ok iyi olduđu ylenen bir falcıya gitmeleri, dolandırıcı olan bu falcının Zekiye'nin yakında kismetini bulacağını ylemesi zerine

şekillenen olaylar zinciri anlatılıyor. Bölümün misafir oyuncularını Nuri Alço ve Jale Öz'den oluşmaktadır. Aslında dolandırıcı olan falcı, Zekiye ile annesine Sevda Tepesi'ne gidip suya atmaları için bir şey veriyor. Bunu yapmaları sonrası Zekiye'nin kısmetinin karşısına çıkacağını söylüyor. Falcının söylediklerini yapmalarından sonra tıpkı onun tarif ettiği gibi beyaz ceketli sarışın bir adam Zekiye'nin karşısına çıkıyor. İlk gün Zekiye ile yalnız kalamayan Gürkan isimli bu adam sonraki gün yolda gördüğü Zekiye'yi arabasına bindirerek bir şeyler içmeye götüreceğini söylüyor. Gazeteci Murat'ın patronu da bu sırada Murat'a tuzağa düşürülerek kaçırılan kadınlarla ilgili haber yapmasını istediğinden Murat tesadüfen Zekiye'yi restaurantta görüyor. Zekiye tuvalete gittiğinde gelen genç bir kız Gürkan'dan bir şeyler isterken bu durumu gören Murat kızla konuşunca tuzağa düşürülmüş kızlardan biri olduğunu anlıyor. Bu sırada Gürkan, Zekiye'yi annesi ile tanıştıracığı vaadiyle kendi evine götürür. Zekiye'nin de tuzağa düşeceğini anlayan Murat, tuzağa düşmüş kızla birlikte eve gidiyor ve güçleri gelen Zekiye'nin de yardımıyla genç kızlara tuzak kuran bu çetenin çökertilmesiyle bölüm bitiyor.

Esrarlı Orman adlı dördüncü bölümde uyuşturucu satıcılarının yakalanmasının hikayesi anlatılıyor. Bölümün misafir oyuncularını İhsan Yüce, Sait Genay, Ercüment Balakoğlu ve Cem Davran'dan oluşmaktadır. İşe yeni başlayan tombalacı görünümlü bir esrar satıcısı, polis arabasından inen Zekiye'yi polis sanarak elindeki para, sigara ve esrarı Zekiye'ye vererek tombalayayı kazandığını söyler. Hepsini kucağına alarak babası Seyit Baba'nın kahvehanesine gelen Zekiye bunları masaya döktüğü sırada ise polisler kahvehaneye baskın yaparlar. Karakolda güçleri geri gelen Zekiye önce mahalleye

gider, gazeteci arkadaşı Murat'ın yanına giderek onunla birlikte tombalacıyı bulurlar. Ondan uyuşturucu çetesinin başı olan Tarzan'ın ismini ve yerini öğrenirler. Lunaparkta bir sevkiyata hazırlanan Tarzan ve ekibinin Zekiye'nin güçleri ile kafası karıştığı sırada gazeteci de polis baskını için telefon etmiştir. Polisler uzun zamandır peşinde oldukları bu uyuşturucu çetesini yakalar. Zekiye'nin ailesi de dahil olmak üzere kahvehaneden topladıkları insanları serbest bırakırlar ve bölüm biter.

Antika Tablo adlı beşinci bölümde mahalleye Arap Prensi Şamim olarak kendini tanıtan birinin taşınmasının hikayesi konu ediliyor. Bölümün misafir oyuncularları Suhan Baydar ve Engin Özer'den oluşmaktadır. Şamim'in mahalleye taşındığı sırada kendi evlerini temizlemekte olan Zekiye ve annesi Asiye, evin babası Seyit'in dedesinden kalma bir tabloyu eski eşyalar arasında bulurlar. Bunun üzerine Seyit, tabloyu götürüp kahvehaneye asar. Daha sonra, Arap Prensi olarak kendini tanıtan adam ile mahalleye yolu düşen Alman turistlerin Seyit Baba'ya kalmış olan antika tabloya talip olması ile bölümün hikâyesi ilerler. 2 milyon TL öneren turistlere Seyit Baba'ya sormadan Zekiye'nin abisi Fethi tabloyu satar. Sonrasında Arap Prensi olduğunu iddia eden adam gelip “Ben 50 milyona alacaktım” deyince sattıkları kişileri bulup onlardan tabloyu geri almak isterler. Antikacı ise “Bu tablo çok pahalıymış geri almak için 10 milyon vermeniz gerekiyor” deyince bütün mahalleli 10 milyonu kendi arasında toplayarak tabloyu geri alır ancak Arap Prensi Samim gelip tabloya baktığında “Bu sahte! Ben bunu almam!” diyerek gider. Bu olaylar yaşanırken mahallenin gazeteci sakini Murat'tan Interpol'ün aradığı dolandırıcı çetesi ve çetenin lideri Binbir Surat Feridun hakkında haber yapması istenir.

Mahallelinin paralarını kurtarmak istemesi üzerine Zekiye ile avukat olan dayısı Zihni antikacıya giderler, Zekiye güçlerini kullanarak Feridun'u etkiler ve paraları geri alırlar. Bu sırada da Feridun ve çetesi yakalanır ve bölüm biter.

Kıskanç adlı altıncı bölümde Zekiye'nin avukat olan amcası Zihni'nin sekreterinin izne çıkması üzerine amcasının eşinin yeni gelen sekreteri kıskanması üzerine kurulu bir hikâye akışı bulunuyor. Bölümün misafir oyuncularını Leyla Türkönder ve Turgut Arseven'den oluşmaktadır. Lükse ve alışverişe düşkün olan Nevin'in kocası Zihni'nin sekreterini kıskanması ve Zekiye'nin bu kıskançlığı arttırmak için yengesi Nevin'e yaptığı metafizik yer değiştirme ve farklı karakterleri varmış / yokmuş gibi göstermek başta olmak üzere çeşitli muhtiplikler yer alıyor.

Kalpazanlar adlı yedinci bölümde sahte paraları tedavüle sokan bir kalpazan çetesinin yakalanması işleniyor. Bölümün misafir oyuncularını Pakize Suda, Hayri Caner, Naşit Özcan, Adnan Mersinli, Ertay Ünsal, Yalçın Akçay'dan oluşmaktadır. Gazeteci Murat, patronu tarafından sahte paraları piyasaya süren adamlarla ilgili haber yapması konusunda görevlendirilir. Bu arada polisler bir baskınla çetenin iki elemanının peşindeyken elemanların biri makineli tüfeğini düşürür diğeri de polis tarafından yakalanır. Zekiye yerde bulduğu tüfeği oyuncak sanarak eline alır, çete elemanını yakalamış olan polise doğrulttuğunda polisler adamı ellerinden geçirir. Polisler Zekiye'yi karakola getirirler, bu sırada çetenin patronu Hayri de adamlarından Zekiye'yi bulmalarını ister. İki adam Zekiye'yi kaçırmak için çetenin saklandığı çiftliğe getirir. Zekiye'nin doğüstü güçleri daha çiftliğe gelirken devreye girmiştir. Mahallenin taksitli eşya satıcısı Recep'in tesadüfen çiftliğe

gelmesini sağlar. Çete elemanları Recep'ten tencere tava aldıklarında da adama sahte para verirler. Haliyle Recep mahalleye gittiğinde Zekiye'nin kaçırılmış olduğu da bu karakterin diğer mahalle sakinleriyle yaptığı konuşmalar sırasında anlaşılır. Tüm mahalleli Recep'in peşinde çiftliğe Zekiye'yi kurtarmaya gider. Çetenin yakalandığı bir polis baskını ile bölüm biter.

Yanlış Yol adlı sekizinci bölümde kör olmadığı halde kör gibi davranan, sakat olmadığı halde sakat taklidi yapan, makyajla vücutlarına yara yapılarak dilencilik yapan insanların bulundukları bir çetenin yakalanması konu ediliyor. Bölümün misafir oyuncularları Yaşar Güner, Yaman Tüzcet, Hikmet Karagöz, Selahattin Taşdöğen, Seval Ayrıl'dan oluşmaktadır. Gazeteci Murat'ın patronu bu kez Murat'tan dilenciler hakkında bir haber yapmasını ister. Amcası Zihni'ye evrak götürecek olan Zekiye yolda dilencilerle karşılaşır. O sırada güçleri devreye girer ve onların dolandırıcı olduğunu fark eder. Yine güçlerini kullanarak kılık değiştirir ve dilencilerin arasına karışır. Onlarla birlikte onların toplandıkları yere gider. Dilenciler kralı olarak bilinen Kamber Kara'nın yerini öğrenen Zekiye, gazeteci Murat'a haber vererek oraya gelmesini sağlar. Kamber Kara ile yardımcısını birbirine düşüren Zekiye onların akıl hastanesine götürülmesini sağlarken paraları da hayır kurumuna bağışlanması için Murat'a verir ve bölüm biter.

Haciz adlı dokuzuncu bölümde mahallelinin önceden tanıdığı, Almanya'ya gidip şimdi ise temelli olarak döndüğünü söyleyen ama aslında hapisten yeni çıkmış olan Cambaz Cafer'in mahalleliyi dolandırması işleniyor. Bölümün misafir oyuncularları Nilgün Bubikoğlu, Rıdvan Çelebi, Nedim Doğan, "Cengiz Özer ve çarlistonları"ndan oluşmaktadır. Cambaz Cafer evleneceğini

söyleyerek mahalleliden ev eşyalarının alınması konusunda kefil olmalarını ister. Taksitçi Recep'ten ev eşyalarını ısmarlayan Cafer'e Seyit Baba başta olmak üzere herkes kefil olur. O günden sonra Cafer ortadan kaybolur ancak Seyit Baba'nın evine icra dairesinden haciz memurları gelir. Bu durum üzerine Seyit Baba avukat kardeşi Zihni'yi çağırır. Tam Zihni haciz memurlarına kendisini yediemin olarak göstertip borcun da ilk taksidini ödeyecekken Zekiye güçlerini kullanarak Seyit Baba'nın babasından kalma saatini ortaya çıkarır. Seyit Baba saatin en kıymetlisi olduğunu söyleyerek onu vermeyi reddeder. Bu sırada gazeteci Murat yoldan geçerken bir dükkân görür, müzik seti olup olmadığını sorarken dükkânın Cambaz Cafer'e ait olduğunu görür. Bu sırada Seyit Baba hastalanmıştır, Zekiye'yi eczaneye babasının ilaçlarını aldirmaya gönderirler. Zekiye kahvehaneye gider, abisi eczaneden ilaçları alırken gazeteci Murat gelir. Cafer'in yerini söyleyince Zekiye hemen güçlerini kullanarak kılık değiştirmiş bir şekilde Cafer'in dükkanına gider. Cafer masanın üzerindeki paraları gücü ile yok eden Zekiye'yi tutuklatmak için polisi arar. Bu sırada mahalleli de Murat ile birlikte Cafer'in dükkanına gelir. Mahalleli Cafer'e saldırmak istediğinde avukat Zihni adamın cezasını adaletin vermesi gerektiğini söyler ve bölüm biter.

Düğüne Giderken adlı, final bölümü de olan onuncu bölümde Seyit Baba ile Zihni'nin abilerinin kızının Adana'da yapılacak olan düğününe gitme hikayeleri konu ediliyor. Bölümün misafir oyuncularını İskender Bağcılar, Handan Adalı, Pınar Timurtaş'tan oluşmaktadır. Seyit Baba Adana'ya gitmeyi istemez. Onun yerine Zekiye, annesi Asiye ve abisi Fethi, Zihni ve eşi Nevin ile birlikte Adana'ya doğru otobüsle yola çıkarlar. Mola yerinden kalkarken

mafya babasına benzer Abdullah adındaki biri ve adamları da otobüse binerler. Yolda otobüs bozulur. Tüm yolcular inip otobüsü en yakındaki kasabaya kadar itmek zorunda kalırlar. Bu sırada gazeteci Murat da izindedir ve sevgilisiyle tatile çıkmıştır. Otobüsün yolcuları Murat ve sevgilisinin oturmakta oldukları çay ve kahve dışında bir şey bulunmayan kafeye girerler. Murat sevgilisi Lale'yi Zekiye'nin ailesi ile tanıştıtır. O sırada otobüste annesi ve babasıyla birlikte çocuğunu alarak kocasından kaçmış olan kadının çocuğu kaçırlır. Zekiye'nin güçleri geldiğinde tüm ailenin barışmasını sağlar. Herkes Zekiye'nin avukat amcası Zihni'nin bu barışmayı sağladığını sanarak onu tebrik ederler. Bu arada Abdullah Bey adamlarına yemek bulmalarını söyler. Zekiye içeri girerek masaları donatır. Otobüsün tamiri bittiği halde insanların istekleri doğrultusunda Zekiye tarafından önce içki sonra da fasıl ekibinin eklendiği bu kafeden ayrılmak istemezler. Otobüsün başına geldiklerinde ise otobüs yok olur ve bölüm biter.

Uzaylı Zekiye Dizisinde Yer Alan Karakterler Ve Toplumsal Kimlikleri

Uzaylı Zekiye dizisinde bir çekirdek aile merkeze alınmakla birlikte mahalle kültürü ve dayanışmanın da altı çizilmektedir. Güneşteki patlamanın etkisiyle doğaüstü güçler kazanan Zekiye; ev hanımı olan annesi Asiye ve kahvehane işleten babası ile yaşamaktadır. Zekiye'nin ağabeyi ile ablasından da bahsedilmekle birlikte ablasının okuyarak kendisini yetiştirmiş ve Amerika'da yaşamakta olduğu dile getirilmekte, ağabeyi Fethi ise her ne kadar eşi hiç gösterilmese de evli ve kendi evinde yaşamakta olan bir konumda aksettirilmektedir. Ağabey Fethi yalnızca Zekiye'nin

babasının kahvehanesinde yer alan sahnelerde, babasıyla çalışırken izleyicilerin karşısına çıkmaktadır.

Dizde yer alan ve misafir oyuncu olmayan kadınların genellikle mahallede yaşayan ev hanımı karakterlerinde olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Zekiye'nin annesi Asiye, Süslü Şadiye, Zehra neredeyse tüm bölümlerde yer almakla birlikte sosyal statü açısından ev hanımı olarak gösterilmektedir. Bunlar arasında Süslü Şadiye sınıf atlamaya çalışan bir kadın olarak verilirken, Zehra ise falcılardan medet uman bir karakter olarak konumlandırılmıştır. Bu karakterlerin haricinde; Zekiye'nin amcası avukat Zihni'nin ofisinde sekreter olarak çalışmakta olan Asude karakteri ile gazetede çalışan genç kadınlar istisnai olarak bu kapsamın dışında kalmaktadır. Buna rağmen dizinin Kıskanç adı verilen altıncı bölümünde cinsel bir obje olarak nitelendirilebilecek Gülüm adında sarışın yeni bir sekreter kadına yer verilmiştir.

Seyit karakterinin işlettiği kahvehanede karşımıza çıkan çaycı Tuncay, alkolik Hamdi, manav Selahattin, nayloncu Yunus gibi 80'li yıllarda her mahallede karşımıza çıkabilecek karakterler bulunmaktadır. Herkesin birbirine yardım ettiği, herkesin birbirini tanıdığı mahalle kültürü de bu konumlandırmalar üzerinden izleyicilere verilmiştir. Kütüphane kurulması, birine haciz gelmesi ya da mahalleden birinin kaçırılması gibi bir olay gerçekleştiğinde nayloncu Yunus'tan alkolik Hamdi'ye değin herkes duruma müdahale edebilmek için uğraşmakta bu durum da bireysellikten ziyade birlik, beraberlik ve yardımlaşmanın güçlükler karşısında zafer kazanmayı sağladığının vurgusunu öne çıkarmaktadır.

Her bölümde var olan bu karakterlere ek olarak her bölümde misafir oyuncular da izleyicilerle buluşmuştur. O dönem sinemalarda görülmesine aşına olan oyuncular, sinema filmlerindeki karakterleriyle dizinin bölümlerine dahil olmuştur. İhsan Yüce yalnızca bir bölüme mahallenin ayakkabı tamircisi olarak babacan karakteriyle dahil olurken; Yanlış Görücü adlı bölümde yer alan Suzan Avcı zengin, alkolik ve vamp bir kadın olarak konumlandırılmıştır. Ava Giden Avlanır adlı üçüncü bölümde yer alan Nuri Alço genç kadınları annesiyle tanıştıracacağını söyleyerek ve ilaçlı gazoz içirerek kötü yola düşüren bir karakter olarak; Esrarlı Orman adlı dördüncü bölümde ise Cem Davran uyuşturucu çetesinin eline düşmek üzere olan genç bir delikanlı olarak dahil olmuştur.

Uzaylı Zekiye Dizisinde Kullanılan Alt Metinler

Üniversiteli gençlerin ders çalışmaları için kahvehanenin arkasına kurulan kütüphane, Zekiye'nin ve kahvehanede çalışan garson çocuğun okumamış olmasının birkaç kez vurgulanması gibi okumanın, bilhassa kız çocuklarının okutulması gerektiğinin altının çizilmesi; falcıya gitmek isteyen kadınlarla ilgili olarak falcıların dolandırıcı olduğunun belirtilmesi sonrası gittikleri falcının da aslında dolandırıcı olduğunun apaçık bir şekilde yansıtılması; insanların doktor yazmadığı sürece eczanelerden kendi kafalarına göre ilaç almamaları gerektiği; yeterince tanımadığınız kişilere kefil olunmaması; insanlar dolandırılrsa bile cezanın kanun tarafından verilmesi gerektiği gibi mesajlar didaktik olmayan bir dille izleyicilere aralıklarla verilmektedir. Doğru olanın didaktik bir şekilde verilmesi yerine komedi unsurları ya da dramatik yapının doğru kullanımı yoluyla verilmesinin izleyici üzerinde çok daha

etkili olduğunu dizinin halen insanlar tarafından hatırlanması üzerinden yorumlamak da rahatlıkla mümkün.

Dizinin ilk bölümünde Zekiye'nin evde oturmak yerine bir işle uğraşması adına beceri kurslarının araştırılması, sonraki bölümlerde ise daktilo kursuna başlatılması için kurs aranması gibi kadının yerinin evle sınırlı kalmaması gerektiğine dair alt metinler de verilmektedir. Hem okumamış hem de evlenmemiş olduğu vurgusu bunlarla birlikte tekrarlanarak verilmektedir.

Dizinin ikinci bölümünde kadın kıyafetleri dükkânının vitrinindeki mankenin eteğinin altına bakmaya çalışan bir adamın üzerindeki kıyafetlerin vitrindeki elbise ile değiştirilmesi; bozulan arabanın başında bulunan Zekiye'ye asılmak için arabasını durdurarak yanına gelen taksi şoförünün Zekiye tarafından adamla aynı üslupla bir anlamda erkek gibi konuşması ile savuşturulması; Ava Giden Avlanır adını taşıyan üçüncü bölümde, konuk oyuncu olarak yer alan Nuri Alço'nun canlandırdığı Gürkan karakterinin falcının yönlendirdiği Zekiye'nin kısmetiymiş gibi davranarak karşısına çıkması, Zekiye'yi tuzağına düşürmeye çalışması ve aynı zamanda tuzağa düşürülerek kaçırılan kadınlarla ilişkili haber yapmakta olan gazetecinin buna denk gelmesi ile olayları öğrenerek oraya polisleri yönlendirmesi ile genç kızlara tuzak kuran bu çetenin yakalanıp çökertilmesinin sağlanması, bu bağlamda da kötü yola düşmüş olan kızların üzerine yüklenilmiş olan suçun tamamının onlara yüklenmemesi gerektiğinin altının çizilmesi; sahte para basan bir çete patronunun sevgilisi olan kadının aslında küçük bir kasabadan şehre ünlü olmak istediği için geldiği, ancak bunu başaramadığı sırada başka çare de göremediği için zenginliğin çekiciliğine kapılarak çete patronunun sevgilisi olması gibi olay

örgülerinin içerisine yerleştirilmiş alt metinler kadınların ikincil konuma sürüklenmesi ve ataerkil bakışla yaklaşmanın yanlış yönlerini de oldukça başarılı biçimde vurgulamaktadır.

Uzaylı Zekiye Dizisinin Hikâye Matematiği

Bir televizyon dizisi formatında, 43 ilâ 50 dakika aralığında tasarlanan Uzaylı Zekiye dizisinin hikâyelerinin belirli bir matematiğe sahip olduğu görülmektedir. Bölümlerin başlangıcında gündelik hayatın akışını sekteye uğratabilecek veya bir yeniliğe neden olacak, merak unsuru da oluşturan olayların yaşanması; ardından Zekiye karakterinin veya mahalleden başka birisinin zor duruma düşmesi ve bu zorluk sırasında Zekiye'nin güçlerini kazanması ve en nihayetinde de çoğunlukla mahallelinin bu zor duruma iştirak ederek herkesin kurtulmasına dayanan olay örgüleri uygulanmıştır.

Uzaylı Zekiye Dizisinin, Kendisinden Sonraki Fantastik Yapımlardan Ayrılan Ve Bu Yapımlara Benzeyen Yönleri

Uzaylı Zekiye dizisi, kendisinden sonra pek çok fantastik yapının yolunu da açan; bulunduğu döneme göre yenilikçi sayılabilecek bir hikâye ve dokuya sahip olan bir yapımdır. Karakter prototipi olarak Ruhsar, Sihirli Annem, Bücür Cadı, En İyi Arkadaşım ve Selena gibi dizilerde karşımıza çıkan doğaüstü varlıklardan ziyade; gerçek bir insanın, başına gelen bir doğa olayı etkisiyle kazandığı güçler işlenmiştir. Bu bağlamda, kendisinden sonraki pek çok yapımdan ayrılmaktadır.

Aile yapısı ve mahalle kültürü ile de modern dünyanın içinde var olmaya çalışan bir anlatıya değil, dönemin mahallelerinde karşımıza çıkabilecek karakterlere ve olaylara sahiptir. Bu yönüyle,

kendisinden sonraki yapımlardan B c r Cad  ile fazlasıyla benzeřmektedir.

Uzaylı Zekiye’de Zekiye rol n  canlandıran ve proje tasarımcısı olan Seden Kızıltun ’un senaryosunu yazıp bařrol n  canlandırdıėı bir diėer fantastik dizi ise 1 Ocak 1994 – 3 Eyl l 1994 tarihleri arasında Kanal D’de yayınlanan Sihirli Safiye olmuřtur. Bu dizide Safiye Nine’nin bařına d řen bir g k cismi ile bir anda gen leřmesi ve kozmik ıřınlardan etkilenerek  eřitli g  lere sahip olması iřlenmiřtir. Dizi, 27 b l m s rm řt r. Hem yazarının ve bařrol oyuncusunun aynı kiři olması hem de hik yenin temelinde benzerlikler tařması; Uzaylı Zekiye ile Sihirli Safiye dizilerinin birbirine olduk a benzeyen yapı kazanmasına neden olmuřtur.

Sonuc

T rkiye’de kamu yayıncılıėı  zerinden bařlayan televizyon dizilerinin ilk  rnekleri, devlet tarafından kurulmuř olan TRT tarafından izleyicilerle buluřturulmuřtur. T rk e’nin d zg n kullanımının  nemsendiėi, T rk k lt r ve geleneklerinin unutulmaması ve yaygınlařması adına yapılan programların da ilk  rnekleri TRT tarafından izleyicilerle buluřmuřtur. İlk dizi  rneklerini bu baėlamda T rk Edebiyatı uyarlamaları ile bařlatan TRT daha sonra zaman i erisinde bařka t rlerde de diziler  retmiřtir. Bu  alıřmada ele alınan fantastik t r nde  retilen ilk yerli dizi olan Uzaylı Zekiye olmuřtur. Uzaylı Zekiye, d nemin g ncel olaylarından biri olan g neř patlaması haberlerinden yola  ıkılarak senaryosu yazılmıř bir dizi olmakla birlikte ser venini yalnızca 10 b l m s rd rebilmiř ancak buna raėmen izleyicilerin hafızalarında yer etmeyi bařarmıřtır.

80’li yılların mahalle kültürünü ve dayanışmanın önemini vurgulayan, güncel olayları olay örgülerinin içine katan yapısının yanı sıra komedi unsurlarını kullanmasıyla da akıllarda kalan bir yapılm olmuştur. Bahsi geçen dizi kendisinden sonra birçok fantastik dizinin izleyicilerle buluşmasına olanak sağlamış; komedi ile fantastik öğeleri kullanırken güncel olaylardan beslenen, özellikle tek kanal dönemini yaşamış izleyicilerin aklında yer etmiş olan önemli yapımlardan biri olmayı başarmıştır.

Uzaylı Zekiye karakterinin doğrudan doğaüstü bir yapıda olmayıp, başına gelen bir doğa olayı sonrası güç kazanması ve zorluklar yaşadığında bu güçlerin aktifleşmesi ile karakter prototipi bakımından kendisinden sonraki pek çok fantastik diziden ayrılmaktadır. Anlatılan hikâyelerin, hem o dönemde medyada geniş yer tutan hem de halkın bilinçlenmesi gereken adli vakalardan özel olarak seçilmesi de kamu yayıncılığı bilincinin sergilendiği örnek bir çalışma olduğuna işaret etmektedir. Aile kültürünün, komşu ilişkilerinin, çocuklara ve aile büyüklerine olan bakışın da örnek bir anlatı ile sunulduğu Uzaylı Zekiye; gerçek anlamda bir aile dizisi olma işlevi taşımaktadır.

Kaynakça

Aziz, A. (1999). Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının 30 Yılı, Ankara: TRT .

Bezgin, Y. K. (2019). Türk Mitinin Medyaya Yansıması Üzerine Bir Mukayese. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 5(9), 58-81.

Cankaya, Ö. (2003). Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT 1927-2000. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Danışmend, M. (2019). <https://www.redbull.com/tr-tr/simdi-neredeler-uzayli-zekiye-seden-kiziltunc> (Erişim Tarihi: 16.07.2024)

Doğanay, M., & Aktaş, M. K. (2021). Türkiye’de Televizyon Dizisi Sektörü. Öneri Dergisi, 16(56), 852-878.

Kale, F. (2019). TRT Yerli Edebiyat Uyarlamaları 1968-2015. TRT Akademi, 4(7), 126-147.

Yerli Dizi [Televizyon Programı]. İstanbul: Bloomberg HT, 2011.